

Prof. PhDr. JOZEF MÁTEJ, CSc.,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského,
Bratislava

V máji tohto roku uplynulo už päťdesiatpäť rokov, čo vznikla Komunistická strana Československa, keď na ustanovujúcom zjazde v Prahe v dňoch 14.—16. mája 1921 596 delegátov zastupujúcich okolo 350 tisíc členov strany českej, slovenskej, maďarskej a ukrajinskej národnosti prijalo rezolúciu o vstupe do Komunistickej internacionály a o premenovaní ľavicovej sociálno-demokratickej strany na Komunistickú stranu Československa. Koncom októbra a začiatkom novembra sme si pripomínali päťdesiatepiate výročie zlučovacieho zjazdu komunistických strán Československa. 30. októbra až 4. novembra 1921 sa vytvorila v Prahe jednotná Komunistická strana Československa, spoločná pre všetky národy a národnosti Československej republiky, keď nemeckí a poľskí komunisti a ďalšie komunistické skupiny v Československu sa spojili do jednotnej Komunistickej strany Československa.

Viac ako polstoročná história revolučného predvoja robotníckej triedy v našom štáte je dlhou a ťažkou cestou, po ktorej šli najlepši synovia a dcéry národov a národností Československa. Na tejto ceste — od vzniku KSČ až po súčasnosť — bolo veľa prekážok a ťažkostí, bolo treba riešiť množstvo zložitých problémov. Každý, kto pozná dejiny nášho robotníckeho hnutia a našej strany, to veľmi dobre vie.

KSČ od svojho vzniku počas buržoáznej Československej republiky bojovala proti nespravodlivému kapitalistickému spoločenskému zriadeniu, za nastolenie socialistického spoločenského zriadenia. Po osudnej jeseni roku 1938 pre našu republiku ju buržoázia zakázala a prinútila pracovať v ilegalite. Aj v ťažkých podmienkach fašistickej okupácie ďalej pracovala v prospech pracujúceho ľudu násilne obsadeného Československa. Českí, slovenskí a ďalší komunisti prinášali v boji proti fašizmu, v zápase za národnú, sociálnu a politickú slobodu veľké obete. Patrili k najlepším, najsmelejším a najodhodlanejším bojovníkom proti fašistickým okupantom a ich domácim pomáhačom. Napriek krutým represáliám zo strany fašistických vládcov sa nedali zastrašiť. Zakladali ilegálne bunky KSČ, tajné národné výbory a organizovali partizánske skupiny.

Po vyhlásení Slovenského národného povstania r. 1944 bola komunistická strana na Slovensku najorganizovanejšou a najdisciplinovanejšou politickou stranou, ktorá mala vedúcu úlohu v celonárodnom protifašistickom odpore.

Jej členovia zastávali vedúce funkcie v politickom živote a všemožne sa usilovali prispieť k čo najrýchlejšej porážke fašistických okupantov. Najlepší synovia a dcéry našej strany bojovali proti nemeckým okupantom v povstaní so zbraňou v ruke. Po čiastočnom potlačení SNP boli partizánmi a v ťažkých podmienkach v krutej zime roku 1944—1945 v slovenských horách statočne bojovali proti nenávidenému nepriateľovi. Veľa ich padlo v boji s nepriateľom, mnohí sa dostali do koncentračných táborov a stovky ich zahynuli v masových hroboch.

Podobná bola situácia aj v Čechách a na Morave, kde ilegálna KSČ statočne odolávala perzekúcií a jej príslušníci obetovali za slobodu svojej životy.

Československí komunisti priniesli v boji za našu národnú, sociálnu a politickú slobodu veľké obete na svojich životoch. V rokoch nacistickej neslobody ich zahynulo okolo 25 000.

Po oslobodení našej vlasti Sovietskou armádou r. 1945 bola to opäť Komunistická strana Československa, ktorá sa prihlásila do budovateľského diela, do výstavby ľudovodemokratickej Československej republiky. Bojovala za to, aby po víťazstve národne-demokratickej revolúcie prešla moc z rúk fašistických okupantov a ich domácich pomáhačov do rúk ľudu. KSČ mala vedúcu úlohu pri vypracovaní programu prvej československej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov (Košického vládneho programu) prijatého 5. apríla 1945, ktorý určil, že orgánmi štátnej moci sú národné výbory volené ľudom, že sa zabezpečujú demokratické slobody a práva ľudu, zakazujú sa fašistické organizácie a zradné politické strany, že sa potrestajú zradcovia a kolaboranti, skonfiškujú sa majetok nepriateľov nášho štátu, znárodní sa ťažký priemysel, uskutoční sa pozemková reforma a orientácia našej zahraničnej politiky bude na nášho osloboditeľa — Sovietsky zväz. Tento významný dokument obsahoval ešte ďalšie základné princípy, podľa ktorých sa mala budovať Československá republika ako ľudovodemokratický štát.

Keď sa buržoázia snažila všemožne brzdiť plnenie Košického vládneho programu, KSČ ju prinútila plniť aspoň niektoré jeho body. Skoro po oslobodení odhalila pokus buržoázie rozbiť Národný front a zdôraznila potrebu upevniť zväzok pracujúceho ľudu. KSČ sústavne odhaľovala pravé úmysly buržoázie. Boj, ktorý viedla naša strana po oslobodení proti buržoázii, vyvrcholil vo februári 1948. Buržoázia bola porazená a moc v Československu prevzal pracujúci ľud na čele s robotníckou triedou vedenou KSČ.

Po víťaznom februári r. 1948 nastali pre Komunistickú stranu Československa ako vedúcu silu našej spoločnosti nové veľké úlohy a povinnosti. Naša strana sa ich usilovala čo najlepšie plniť, a to na všetkých úsekoch nášho života: v oblasti ekonomickej, politickej, sociálnej a kultúrnej. Od februára 1948 až dosiaľ — za dvadsaťosem rokov — dosiahla veľké úspechy. Pod jej vedením sa stal z našej republiky ani nie za tri desaťročia vyspelý socialistický štát s vysoko rozvinutým národným hospodárstvom, spoločenským, kultúrnym a vedeckým životom.

V poslednom období svojej histórie musela sa KSČ vyrovnávať s neradostnými skutočnosťami, so snahami svojich nepriateľov, ktorí sa usilovali zmenšovať, dokonca nihilizovať jej zásluhy o budovanie socializmu v našej vlasti. No vedela sa vyrovnáť aj s nimi a nedovolila týmto antikomunistickým silám, ktoré dominovali v krízovom období rokov 1968—1969, aby zvrátili vývin našej spoločnosti zo socialistickej cesty. Naopak, z tohto zápasu vyšla víťazne a po prekonaní značných ťažkostí naša spoločnosť pod jej vedením opäť úspešne napreduje ku komunizmu.

Päťdesiatpäťročná existencia KSČ je mimoriadne významná aj pre našu školu, výchovu a učiteľstvo. Zo štúdia histórie našej strany poznáme, že od svojho vzniku až dosiaľ venovala veľkú pozornosť škole, výchove a učiteľstvu. Ak v období buržoáznej Československej republiky odhaľovala odhodlanie a nekompromisne triedny, protipokrokový a protiľudový charakter buržoáznej školy a výchovy a usilovala sa o jednotnú, štátnu, demokratickú a bezplatnú školu, tak po oslobodení našej republiky r. 1945 bola smelou bojovníčkou za jednotnú a štátnu školu v celej Československej republike a postupne, najmä po februárovom víťazstve r. 1948, sa venovala s nebývalou starostlivosťou budovaniu socialistckej školy, výchovy a rozvoju socialistickej pedagogiky.

Keď študujeme viac ako polstoročnú históriu KSČ, zistíme, že na svojich zjazdoch, konferenciách a zasadnutiach ÚV, v zásadných prejavoch vedúcich funkcionárov, politických, kultúrnych a vedeckých pracovníkov vždy tlmočila progresívne požiadavky, ktoré vyjadrovali záujmy širokých vrstiev pracujúceho ľudu.

Už na ustavujúcom zjazde KSČ v máji r. 1921 Bohumír Šmeral, vedúca osobnosť českej marxistickej ľavice, v hlavnom zjazdovom referáte okrem iného vyhlásil: »Komunizmus není jen učením politicko-hospodářským. Pokud dějiny lidstva sahají, vždy povstával komunizmus jako úsilí o nový životní názor. (Podč. B. Š.)... Jednou z aktivních stránek komunismu vždy byla vášnivá touha po nové organizaci duševních vztahů. Komunizmus chce nejen novou základnu výrobní a správní, ale i nového člověka. (Podč. B. Š.) Půjdeme k dělníku nejen jako k tomu, jenž trpí fyzicky, ale i jako k tomu, jemuž chceme vydobýti plnou účast na darech života. Jsme víc než politická strana. Jsme předvoj nového života. Tvoříme nové poměry, chceme tvořiti také nové lidi...«¹⁾ (Podč. B. Š.)

Popri tomto pozoruhodnom a historickom prejave je významný pre dejiny školy a výchovy aj návrh Františka Housera na tomto zjazde, ktorý kriticky poukázal na nedostatočnú starostlivosť o výchovu detí z nemajetných, chudobných rodín. Upozornil na triedny charakter buržoáznej školy, keď okrem iného povedal: »Nemáme školy bezplatné, neboť se na nich vybírá školné a rodičům se ukládá, aby školákům opatřovali školní potřeby. Do škol vyšších nepostupují žáci podle svých schopností, ale podle toho, jsou-li jejich rodiče zámožní. Protože mládež vrstev nezámožných se musí spokojit s menším vzděláním, jehož nabývá jen na školách obecných, není vzdělanostní rovnost u bohatých a chudých. Škola moderní odmítne učení neživotným heslům a bude připravovat pro životní praxi a k mravním činům. Vyloučí náboženství ze svých předmětů a přijme jako nejdůležitější část svého úkolu učení práci.

Rodiče široké vrstvy občanstva chtějí mít vliv na zřízení školy a její práci...«²⁾

Za buržoáznej Československej republiky venovala KSČ popri politických a hospodárskych otázkach pozornosť aj výchovným problémom, čo poznáme i z ďalších historických dokumentov.

1) *Protokoly sjezdů KSČ. I. svazek. Ustavující a slučovací sjezd KSČ roku 1921.* Praha 1958, s. 153.

2) Tamtiež, s. 205.

Otázkami výchovy sa zaoberal aj piaty zjazd KSČ roku 1929, na ktorom zvíťazila ľavica v strane, vedená Klementom Gottwaldom. Organizácii Mladých priekopníkov sa určilo viacej úloh, okrem iného napr. zdvojnásobiť počet členov a vybudovať prázdninové tábory a školy ruských pionierov.

Komunistická strana Československa popri iných vážnych otázkach začiatkom 30. rokov, keď sa začala hospodárska kríza aj v našej republike, myslela i na mládež a jej dobro. Poznáme to napr. aj z článku Klementa Gottwalda, ktorý 18. mája 1930 v Rudom práve napísal, v čom je podľa neho osobitný význam mládeže vo vtedajšom období. Kapitalisti chceli mládež zneužiť na hospodárskom úseku zvýšením jej vykorisťovania a postaviť ju do konkurenčného rozporu so starším robotníctvom. Rovnako nebezpečné boli aj snahy kapitalistov o zneužitie mládeže v politickom živote. Vo viacerých buržoáznych organizáciách a spolkoch vychovávali mládež v nacionalistickej a fašistickej ideológii. Buržoázia sa usilovala získať proletársku a maloroľnícku mládež na svoju stranu, aby ju vo vhodnej chvíli postavila proti proletárskym otcom a matkám. Gottwald vyzýval mládež do triedneho boja.³⁾

Šiesty zjazd KSČ, ktorý sa konal r. 1931 a rozpracoval líniu KSČ v čase hospodárskej krízy, uložil organizáciám v komunistickom hnutí mládeže bojovať proti buržoáznej výchove.

Na siedmom zjazde KSČ v apríli r. 1936 bolo hlavnou úlohou vytýčiť a rozpracovať úlohu o vytvorení jednotného protifašistického ľudového frontu v Československu. Zjazd však nezabudol zdôrazniť, aby sa sprístupnilo štúdium deťom z robotníckych a pracujúcich rodín na stredné a vysoké školy, aby tieto deti dostávali štipendium, boli oslobodené od školného a ďalších poplatkov, aby bezplatne dostávali školské pomôcky a aby sa vyučovanie v stredných školách reformovalo podľa zásad pokrokovej výchovy.⁴⁾

Z obdobia buržoáznej Československej republiky majú veľký význam pre kultúrne dejiny požiadavky, ktoré vyslovila KSČ v »Pláne hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska«, schválenom na celoslovenskej krajinkej konferencii KSČ v dňoch 16. a 17. mája 1937 v Banskej Bystrici. V ňom nekompromisne kritizovala nedostatky v školstve na Slovensku. Poukázala najmä na nedostatok ľudových, meštianskych, stredných, odborných a vysokých škôl a vyslovila požiadavky, aby sa tento stav zlepšil. Nedostatky ľudového školstva spočívali v tom, že bolo málo učebných priestorov. V jednej triede ľudovej školy bolo priemerne 53 detí, kým v českých krajinách iba 37. Celkový počet tried v ľudových školách na Slovensku r. 1935 bol 10 970. Podľa výpočtov buržoáznej školskej správy bolo treba vystavať ešte 7 tisíc nových škôl aj s učiteľskými bytmi. Vtedajšie školské budovy väčšinou nevyhovovali potrebám moderného vyučovania a hygieny.

Podobná bola situácia aj s meštianskymi školami. Na 16 000 obyvateľov slovenskej národnosti pripadla jedna meštianska škola, avšak na Morave len na 4800 a v Čechách na 5000 obyvateľov českej národnosti. Pre maďarskú menšinu bol tento pomer ešte nepriaznivejší. Podľa počtu obyvateľstva maďarskej národnosti patrilo im 87 meštianskych škôl. Maďari však mali týchto škôl len jedenást, to znamená o 76 menej.

Učiteľia na Slovensku boli preťažení prácou. Ak na jedného učiteľa ľudovej školy pripadalo priemerne 53 detí, tak v českých krajinách priemerne 27 detí.

³⁾ Gottwald, Klement: *Spisy II.* 1930—1931. Bratislava 1951, s. 80—82.

⁴⁾ *Protokol VII. sjezdu Komunistické strany Československa*, 11.—14. 1936. Praha 1967, s. 570.

Nebolo možné hovoriť o rovnoprávnosti českých a slovenských učiteľov. Duch vyučovania v školách nebol jednotný, lebo organizácia škôl na Slovensku bola roztrieštená (štátne, obecné, cirkevné a súkromné školy). V takýchto podmienkach mal učiteľ pri svojom kultúrnom vývine vážne prekážky.

KSČ v Pláne vyslovila svoju nespokojnosť s prípravou učiteľského dorastu. Výchovu a vzdelávanie budúcich učiteľov mali na starosti učiteľské ústavy (štátne a cirkevné) s nejednotným systémom a neboli vždy na výške doby.

Pokiaľ išlo o stredné školy, na Slovensku ich bolo menej ako v českých krajinách, pokiaľ ide o pomer počtu obyvateľstva. Ak v českých krajinách jedna stredná škola pripadla na 48 000 obyvateľov, tak na Slovensku na 69 400 obyvateľov.

Na Slovensku bol katastrofálny nedostatok odborných škôl, preto KSČ vyslovila oprávnenú požiadavku, že hrozí nebezpečenstvo, že Slovensko ostane bez potrebných kvalifikovaných ľudí a že veľká časť mládeže nebude môcť zaujať vo výrobe také miesto, aké jej patrí.

Komunistická strana Československa oprávnene kritizovala aj vtedajší stav vysokého školstva na Slovensku. Ak v českých krajinách boli štyri univerzity, všetky druhy technických a vyšších hospodárskych škôl, na Slovensku bola len jedna univerzita — Univerzita Komenského v Bratislave —, aj to bez prírodovedeckej fakulty, nedostatočne vybavená a zariadená. Vysoká škola technická v Košiciach ešte nezačala plniť svoje poslanie, lebo bola založená až v r. 1937.

KSČ poukazovala aj na nevyhovujúce sociálne zloženie študentov vysokých škôl, ktoré bolo verným odrazom vtedajšej biedy Slovenska. Ak robotníci a roľníci tvorili skoro 80 % obyvateľstva, vysokoškolákov z týchto spoločenských vrstiev bolo len 16,8 %.

Komunistická strana Československa vyslovila požiadavku poštátnenia škôl a žiadala, aby sa uviedol na Slovensku do života zákon o obvodných meštianskych školách z r. 1935. Vyslovila tiež požiadavku, aby sa zriadil potrebný počet pedagogických akadémií pre výchovu učiteľov ľudových škôl všetkých národností a pre vyššie odborné vzdelanie učiteľov akadémia, ktorá by mala charakter vysokej školy. Iste smelá, ale oprávnená bola aj požiadavka, aby sa umožnilo ďalšie vzdelávanie učiteľov z praxe na štátne trovy.

KSČ v Pláne vyslovila aj požiadavku, aby sa v rámci investičného programu budovali stredné a odborné školy podľa národnostného kľúča, a to tak, aby postupne dosiahli úroveň týchto škôl v českých krajinách. Na technike sa mali budovať všetky odbory potrebné pre industrializáciu Slovenska a povznesenie jeho poľnohospodárstva. Mala sa budovať Univerzita Komenského aj s prírodovedeckou fakultou. Pre vysokoškolských študentov maďarskej národnosti sa žiadalo na univerzite zriadiť katedru.⁵⁾

V súčasnej dobe sa pozeráme na »Plán hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska« nielen ako na významný historický dokument pre dejiny našej strany, ale aj ako na dokument veľkej hodnoty pre dejiny školstva a výchovy na Slovensku. Z neho vidíme, ako KSČ na konci buržoáznej Československej republiky výborne poznala hospodársku, sociálnu a kultúrnu situáciu na Slovensku, kriticky ju analyzovala a ukázala aj smer, akým sa má uberať vývin našej spoločnosti.

Počas fašistickej okupácie, keď naša strana pracovala v ilegalite, mali komu-

⁵⁾ Široký, Viliam: *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*. Bratislava 1952, s. 18—21.

nisti vedúcu úlohu aj pri vzniku Slovenskej národnej rady r. 1943 a na tvorbe základného dokumentu celonárodného odboja na Slovensku — na Vianočnej dohode. V nej sa vyslovila požiadavka, aby školstvo a výchova v obnovennej Československej republike sa zbavili fašistických, rasistických a totalitných tendencií, aby ich prenikli myšlienky demokracie a spolupráce medzi slovenským a českým národom a medzi obnovenou ČSR a Sovietskym zväzom a aby sa vylúčil vplyv cirkvi na vedenie štátu.⁶⁾

Hneď, ako sa začalo Slovenské národné povstanie r. 1944, uskutočnil sa za vedúcej úlohy slovenských komunistov historicky významný čin v oblasti školstva a výchovy. Revolučná Slovenská národná rada v Banskej Bystrici prijala ako svoje 5. nariadenie 6. septembra 1944 nariadenie o poštátnení školstva na Slovensku.⁷⁾ Podľa neho sa poštátnilo u nás všetko školstvo, od detských opatrovní a útlukov až po vysoké školy. Týmto činom sa urobil definitívny koniec rozlišovaniu škôl, učiteľov a žiakov podľa náboženskej príslušnosti, ako to robili reakčné školské zákony klérofašistického slovenského štátu, a vytvorili sa predpoklady pre poštátnenie školstva aj v oslobodenom Československu.

Vedúca úloha komunistov bola zabezpečená aj vo vedení povstaleckého školského rezortu — Povereníctva SNR pre školstvo a národnú osvetu v Banskej Bystrici, keď funkciu zástupcu povereníka zastával dr. Ondrej Pavlík.⁸⁾

Komunistická strana Československa zastávala v čase národnodemokratickej revolúcie významné miesto v boji o štátnu a jednotnú školu. V úplnom súhlase s Košickým vládnyim programom z 5. apríla 1945 bola za uskutočnenie očisty školstva a kultúrnych inštitúcií od ľudí, ktorí aktívne spolupracovali s okupantmi, za dôslednú demokratizáciu, za zľudovenie systému výchovy a kultúry, za výchovu lásky a oddanosti k nášmu osloboditeľovi a spojencovi — ZSSR.

Vývin našej školy a výchovy po oslobodení je nerozlučne spojený s dejinami KSČ. Naša strana vo svojom kultúrno-politickom programe mala zaradené ako nedeliteľnú súčasť aj školské a výchovné požiadavky.

Významnú úlohu tesne po oslobodení má na Slovensku zjazd kultúrnych pracovníkov KSS v Martine 24. apríla 1946, na ktorom sa zúčastnili nielen vedeckí, umeleckí a pedagogickí pracovníci-komunisti, ale aj nekomunisti. Jeden z hlavných referátov predniesol dr. Ondrej Pavlík, ktorý hovoril na tému »Školstvo — základ kultúrnej výstavby Slovenska«. V ňom s dôkladnou znalosťou z marxistických pozícií osvetlil školskú problematiku v obnovennej Československej republike. Hovoril o rekonštrukčných úlohách v školstve, o probléme školskej reformy, o novej vlasteneckej výchove, o slovenskej výchove, o výchove československej vzájomnosti, o rozšírení povinnej školskej dochádzky, o jednotnej škole, o poštátnení školstva, postavení učiteľa v novej škole, o sociálnej starostlivosti, o predškolskej výchove, o odborných, učňovských a vysokých školách.⁹⁾ V tomto referáte boli obsiahnuté požiadavky školskej politiky Komunistickej strany Slovenska, ktoré sa úspešne plnili hneď v povojnovom období vďaka

⁶⁾ Husák, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. Druhé upravené vydanie. Bratislava 1969, s. 78.

⁷⁾ Zbierka nariadení Slovenskej národnej rady. Ročník 1944, dňa 7. septembra 1944, s. 3.

⁸⁾ Pavlík, Ondrej: *Spomienky na školstvo v Slovenskom národnom povstaní a po oslobodení*. Jednotná škola, XVII, 1965, č. 5, s. 424.

⁹⁾ Pavlík, Ondrej: *Z bojov o jednotnú školu*. Bratislava 1975, s. 78—122.

rozhodnosti a obetavosti komunistov, ale aj nekomunistov, všetkých pokrokovozmýšľajúcich občanov, najmä učiteľov a školských pracovníkov.

V zápase o jednotnú a štátnu školu v rokoch 1945 až 1948 poznali naši učitelia, školskí pracovníci a rodičia, že KSČ je nekompromisný bojovník nielen za práva robotníckej triedy, ale i pracujúcej inteligencie. Po februárovom víťazstve r. 1948 uskutočnila sa dávna túžba československých komunistov a všetkých pokrokových ľudí, že Ústavodarné národné zhromaždenie Československej republiky prijalo 21. apríla 1948 zákon o základnej úprave jednotného školstva.¹⁰⁾ KSČ sa zasadzovala už prv o prijatie tohto zákona, ale jeho schválenie sa uskutočnilo až po februárovom víťazstve, keď robotnícka trieda na čele s KSČ prevzala v našom štáte do svojich rúk politickú moc. Tento čin je jedným z najvýznamnejších nielen v najnovších dejinách KSČ, ale súčasne aj v histórii nášho socialistického školstva.

Víťazstvo robotníckej triedy vo februári 1948 vytvorilo základné podmienky pre všestranný rozvoj socialistickej osobnosti v našej republike. Toto víťazstvo znamená pre rozvoj nášho školstva, socialistickej výchovy a pedagogiky nielen významný kvantitatívny, ale aj kvalitatívny krok vpred. Naša spoločnosť pod vedením KSČ začala dôsledne budovať školstvo na princípoch marxizmu-leninizmu a uskutočňovať všestranný rozvoj osobnosti tak, ako sa realizoval od Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v Sovietskom zväze.

Keď pri príležitosti 55. výročia vzniku KSČ uvažujeme o význame jej existencie pre našu školu a výchovu, nesmieme zabudnúť ešte na ďalšie dôležité udalosti z jej histórie, ktoré sú významné pre nás učiteľov a pedagogických pracovníkov. Po zákone o základnej úprave jednotného školstva z 21. apríla 1948 je to bezosporu IX. zjazd KSČ, ktorý sa konať v máji r. 1949. Na ňom sa vytýčila generálna línia budovania socializmu v Československu a v oblasti školstva a výchovy určil, aby sa v našich školách vychovávali ľudia verní a oddaní socializmu v duchu marxizmu-leninizmu.¹¹⁾

Rovnako významné pre našu školu, výchovu a učiteľa sú aj ďalšie zjazdy Komunistickej strany Československa: desiaty (r. 1954), jedenásty (r. 1958), dvanásty (r. 1962), trinásty (r. 1966), štrnásty (r. 1971) a pätnásty (r. 1976).

Desiaty zjazd KSČ zamerail našu pozornosť v oblasti školstva a výchovy najmä na skvalitnenie výchovy mládeže v školách všetkých stupňov, na dopĺňovanie učiteľských kádrov v školách a na zvyšovanie ich kvalifikácie.

Jedenásty zjazd KSČ začal obdobie dovŕšenia výstavby socializmu v Československu a určil našej škole ako hlavnú úlohu prípravu všestranne vzdelaných ľudí, ktorí budú ovládať základné poznatky vedy a techniky, budú spôsobilí pre kvalifikovanú telesnú prácu a pripravení uvedomele budovať komunistickú spoločnosť.

Dvanásty zjazd KSČ v podstate prevzal tézu XI. zjazdu KSČ: do r. 1970 dosiahnuť úplné stredoškolské vzdelanie prevažnej väčšiny našej mládeže predovšetkým cez jedenáštočné stredné školy, ale formuloval ju už ako cieľ, ktorý má dosiahnuť mládež, čo má o toto štúdium predpoklady a záujem.

Trinásty zjazd KSČ potvrdil uznesenia pléna ÚV KSČ o školstve z r. 1964. Okrem iného sa vyslovila požiadavka tvorivého rozvíjania zásad,

¹⁰⁾ Zákon o základnej úprave jednotného školstva je uverejnený v týchto publikáciách: Sbíрка zákonů a nařízení 1948, č. 95, vydaná 10. V. 1948; Chlup—Kahuda—Král: *Školský zákon*, Praha 1949, a Longauer, J.: *Školský zákon*. Komentované vydanie, Bratislava 1948.

¹¹⁾ *Protokol IX. řádného sjezdu KSČ*. Praha 1949, s. 103—104.

obsiahnutých v predošlých uzneseniach: spájanie školy so životom, s výrobnou prácou, nevyhnutnosť modernizácie obsahu a metód výchovnovzdelávacej práce školy, premyslená diferenciácia atď.¹²⁾

Štrnásty zjazd KSČ venoval veľkú pozornosť nášmu školstvu, výchove, vzdelávaniu a učiteľstvu. V Rezolúcii XIV. zjazdu KSČ sa v týchto súvislostiach píše: »Obzvlášť náročné úlohy pri formovaní socialistického vedomia mladých ľudí musí plniť školstvo, ktorého poslaním je pripraviť mladú generáciu v súlade s potrebami socialistickej spoločnosti, s požiadavkami rozvíjajúcej sa ekonomiky i jednotlivých spoločenských oblastí. Naša škola musí byť školou socialistickou, oporou socialistického zriadenia; jej práca musí vychádzať z princípu jednoty výchovy a vyučovania a spojenia školy so životom. V súčasnosti je v poprední kvalita pedagogickej práce, vyučovania a komunistickej výchovy.«¹³⁾

XIV. zjazd KSČ vyslovil významnú požiadavku, že v škole je rozhodujúcim činiteľom učiteľ. On zodpovedá za výchovu mladej generácie a jeho úloha je nenahraditeľná. Politické, odborné a morálne kvality učiteľa musia byť zárukou, že dorastajúce socialistické pokolenie bude dobre pripravené pre život, bude vychované v duchu marxizmu-leninizmu, vedeckého svetozoru, socialistickej etiky, socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu. Pri výbere budúcich učiteľov sa majú zvýšiť nároky na ich politickú, odbornú a morálnu prípravu v školách, ktoré ich pripravujú. Zdôraznila sa tiež požiadavka ďalšieho zvyšovania ich kvalifikácie pri zamestnaní a na systematické hodnotenie ich práce.¹⁴⁾

XV. zjazd KSČ, ktorý sa konal v dňoch 12.—16. apríla 1976, zaoberal sa opäť problematikou našej socialistickej školy, výchovy a učiteľstva. Zdôraznil, že významné miesto v socialistickej výchove má škola. Konštatoval, že za obdobie medzi XIV. a XV. zjazdom našej strany sa zvýšila celková úroveň práce škôl a v podstate sa zlepšila príprava mládeže na všetkých stupňoch a typoch škôl, skvalitnila sa jej výchova a vzdelanie na základe marxizmu-leninizmu. Naša komunistická strana a socialistická spoločnosť vytvárajú podmienky, aby sa splnili úlohy, ktoré našej škole pri socialistickej výchove mladej generácie vytýčil XIV. zjazd a júlové pléna ÚV KSČ z roku 1973. XV. zjazd KSČ nás upozornil, že bude treba uskutočniť niektoré zmeny v školskej sústave, v obsahu výučby, v metódach a formách výchovnovzdelávacej práce v školách všetkých stupňov. Návrhy na tieto zmeny sa experimentálne overujú v praxi.

Posledný zjazd našej strany zdôraznil vysoké nároky na prácu školy pri všestrannom rozvoji mladej generácie v socialistickej spoločnosti, pri výchove mravných kvalít, socialistického vlastenectva a internacionalizmu.

Aj na rokovaní XV. zjazdu KSČ, podobne ako to bolo i na minulých zjazdoch, venovala sa veľká pozornosť učiteľom, vychovávateľom a majstrom odbornej výchovy. Strana vyslovila presvedčenie, ako sa to doslovne uvádza v Správe, že »vložia do výchovného pôsobenia všetok svoj um a srdce, svoje poslanie budú plniť s obetavosťou a zápalom, takým nevyhnutným pre toto náročné

¹²⁾ O význame X., XI., XII. a XIII. zjazdu KSČ pre školu, výchovu a učiteľa podrobnejšie píše: Mátej, Jozef: *Výkazstvo robotníckej triedy vo februári 1948 — základná podmienka pre všestranný rozvoj vzdelania a výchovy socialistickej osobnosti v ČSSR. In: Február 1948 a rozvoj školstva a pedagogiky*, Bratislava 1973, s. 28, 29 a 38.

¹³⁾ XIV. zjazd KSČ. Praha 25.—29. mája 1971. Bratislava 1971, s. 615—616.

¹⁴⁾ Tamtiež.

a zodpovedné povolanie». ¹⁵⁾ Uzanlivé slová generálneho tajomníka ÚV KSČ dr. Gustáva Husáka, ktoré predniesol zo zjazdovej tribúny na adresu našich učiteľov, našli medzi nimi pozitívnu ozvenu a stali sa im súčasne ďalším povzbudením do zodpovednej práce pri komunistickej výchove mládeže. Súdruh Gustáv Husák v tejto súvislosti povedal: »Práca dobrého učiteľa si zasluhuje úctu všetkého ľudu. Sme presvedčení, že i v ďalších rokoch budú naši učitelia dobrými pomocníkmi strany pri realizácii jej politiky.« ¹⁶⁾

Veľká starostlivosť našej strany o ďalší rozvoj životnej úrovne a v jej rámci aj o vzdelanie v šiestej päťročnici sa prejavuje aj v »Smernici pre hospodársky a sociálny rozvoj ČSSR v rokoch 1976—1980«, schválenej XV. zjazdom KSČ. V nej sa vytyčujú vážne a náročné úlohy našej školy a výchovy v najbližších piatich rokoch. Zdôrazňuje sa, aby sa v školstve utvárali v súlade s potrebami rozvinutej socialistickej spoločnosti predpoklady pre ďalšie zvyšovanie úrovne vzdelania a pre zdokonaľovanie prípravy kvalifikovaných pracovníkov. Prizvukuje sa, aby sa posilňoval všeobecnovzdelávací a polytechnický charakter škôl, aby sa podstatne skvalitnila odborná orientácia mládeže a jej výchovy k voľbe povolania. Vyslovila sa oprávnená požiadavka zvyšovať úroveň pedagogickej a politickovýchovnej práce v školách všetkých stupňov. Do učebného procesu sa majú zavádzať aktívnejšie technické prostriedky a nové metódy výučby. Právom sa žiada, aby sa zabezpečili podmienky pre výchovu nastupujúcich početnejších populačných ročníkov mládeže. Vyžaduje sa neodkladná požiadavka podstatne rozšíriť kapacitu materských škôl a iných detských a mimoškolských zariadení, a to za intenzívnej spolupráce závodov, poľnohospodárskych podnikov, družstiev a ostatných organizácií a inštitúcií. Smernica schválená XV. zjazdom KSČ požaduje zvýšiť počet detí v materských školách o 100—125 tisíc, t. j. o 20—25 percent, a počet detí v školskom stravovaní o 200—250 tisíc.

Systematicky sa má zvyšovať kvalifikačná úroveň pracujúcich, čo je nevyhnutnou podmienkou pre široké využitie technického rozvoja v praxi a rastu efektívnosti národného hospodárstva. Má sa posilňovať príprava odborníkov technických smerov, majú sa rozširovať učebné odbory s maturitou. Do roku 1980 sa zvýši počet študentov vysokých škôl na 140—150 tisíc, na gymnáziách na 140—150 tisíc, v stredných a odborných školách na 230—240 tisíc. Plánuje sa zvýšený počet robotníckej mládeže v učebných odboroch s maturitou až na päťnásobok oproti r. 1975. Toto sú cesty, ktorými sa majú pripravovať podmienky na postupné uskutočnenie perspektívneho cieľa: poskytovať väčšine mládeže v našej republike stredné vzdelanie.

»Smernica pre hospodársky a sociálny rozvoj ČSSR v rokoch 1976—1980« ďalej zdôrazňuje, že treba utvárať so zreteľom na perspektívy vedeckého a technického rozvoja predpoklady pre trvalý proces zvyšovania kvalifikácie pracujúcich. Preto sa vyslovuje požiadavka všestranne podporovať rozvoj stredných škôl pre pracujúcich, najmä pre robotnícku a poľnohospodársku mládež. Vysoké školy budú mať vyššie počty študujúcich popri zamestnaní a majú utvárať podmienky pre rozvoj postgraduálneho štúdia.

Vyslovila sa i požiadavka, aby sa vykonali účinné organizačné opatrenia

¹⁵⁾ *Správa o činnosti strany a vývoji spoločnosti od XIV. zjazdu KSČ a ďalšie úlohy strany, prednesená generálnym tajomníkom ÚV KSČ súdruhom Gustávom Husákom na XV. zjazde KSČ.* Pravda, roč. 57, č. 88 A, 13. apríla 1976, s. 6.

¹⁶⁾ Tamtiež.

tak, aby sa zvýšené nároky na školskú sústavu splnili s menšími prírastkami pracovníkov do školstva ako v minulých rokoch. Smernica vyslovuje požiadavku, aby sa v materiálnej základni školstva rešpektovali vplyvy početnejších ročníkov mládeže a aby sa pozornosť sústredila na dostavbu rozostavaných akcií a modernizáciu doterajších školských zariadení. V šiestej päťročnici sa urýchlí výstavba internátov a jedální pre vysokoškolákov.¹⁷⁾

Starostlivosť Komunistickej strany Československa o školu, výchovu a učiteľa sa prejavuje nielen v zjazdových dokumentoch, ale aj vo viacerých uzneseniach venovaných len týmto problémom. Z nich tiež poznáme, že systematická starostlivosť o kvantitatívny a kvalitatívny rozvoj nášho školstva, výchovy a vzdelania je neoddeliteľnou súčasťou jej kultúrnej politiky.

Poslaním tohto príspevku nie je podrobne hovoriť o týchto dokumentoch, urobili sme to už pri inej príležitosti,¹⁸⁾ ale chceme opäť zdôrazniť záujem našej strany o tieto otázky. Či to bolo uznesenie predsedníctva ÚV KSČ o učebniciach pre národné a stredné školy z r. 1951, uznesenie ÚV KSČ o zvýšení úrovne a ďalšom rozvoji všeobecno-vzdelávacieho školstva z r. 1955, uznesenie ÚV KSČ o zvýšení úrovne a ďalšom rozvoji vysokých škôl z r. 1956, uznesenie ÚV KSČ o úzkom spojení školy so životom a ďalšom rozvoji výchovy a vzdelania v Československu z r. 1959, uznesenie ÚV KSČ o zvýšení úrovne komunistickej výchovy na školách I. a II. cyklu a na vysokých školách z r. 1962, uznesenie ÚV KSČ o úlohách ďalšieho rozvoja školstva a výchove mládeže na školách z r. 1964 a naposledy správa predsedníctva ÚV KSČ »Socialistická výchova mladého pokolenia pre život a prácu v rozvinutej socialistickej spoločnosti« a dokument »Vývoj, súčasný stav a ďalšie úlohy československého školstva« z roku 1973 — všetky tieto dokumenty majú veľkú historickú hodnotu a sú nepostrádateľným prameňom pre každého učiteľa, pedagogického a školského pracovníka, ale aj pre kandidátov učiteľstva a ďalších záujemcov. Bez poznania týchto základných prameňov sa nemôžeme dobre orientovať v zložitom vývine nášho školstva a výchovy za posledných tridsať rokov.

Z uvedeného vyplýva, že Komunistická strana Československa za päťdesiatpäť rokov svojej existencie, najmä však po februárovom víťazstve r. 1948, venovala otázkam školstva, výchovy a učiteľstva skutočne veľkú starostlivosť, čo vydáva najlepšie svedectvo o jej leninskom vzťahu k tejto významnej oblasti spoločenského života.

Doterajšia viac ako polstoročná história KSČ a jej pozorný vzťah k uvedeným otázkam sú zárukou, že aj v ďalšom období svojej činnosti bude s rovnakým interesom dbať o školu, o výchovu a učiteľa a za ich pomoci budovať komunistickú spoločnosť.

¹⁷⁾ *Smernica pre hospodársky a sociálny rozvoj ČSSR v rokoch 1976—1980, schválená XV. zjazdom KSČ, Príloha Pravdy, 21. apríla 1976, s. 18.*

¹⁸⁾ Analýzu a hodnotenie týchto uznesení vykonal autor tejto štúdie v prácach: *Víťazstvo robotníckej triedy vo februári 1948 — základná podmienka pre všestranný rozvoj vzdelania a výchovy socialistickej osobnosti v ČSSR*, in: *Február 1948 a rozvoj školstva a pedagogika*, Bratislava 1973, s. 29—35, 38—40; *Slovenské národné povstanie a revolučná cesta našej školy*, in: *Slovenské národné povstanie a revolučná cesta našej školy*, Bratislava 1974, s. 49—51, 54, 57—59 a 60—64.

**КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ ЧЕХОСЛОВАКИИ
О ШКОЛЕ, ВОСПИТАНИИ И УЧИТЕЛЕ**

Вступительный раздел очерка автор посвятил истории 55-летнего существования КПЧ со дня ее основания и вплоть до нашего времени. Автор описывает борьбу КПЧ против капиталистического общественного строя в буржуазной Чехословацкой республике, во время фашистской оккупации и в первые годы после освобождения, подчеркивая при этом заботу партии о строительстве социализма в Чехословакии после февральской победы в 1948 г.

В основном разделе очерка автор отмечает повышенное внимание, которое КПЧ уделяла за все время своего существования школе, воспитанию и педагогике. В период буржуаз-

ной Чехословакии партия разоблачала классовый, антипрогрессивный и антинародный характер буржуазной школы и воспитания и стремилась к созданию единой государственной школы. В частности, после февральской победы, партия проявила исключительную заботу о создании социалистической школы, о воспитании и развитии социалистической педагогики. В дальнейшем автор отмечает прогрессивные требования, выражающие интересы широких слоев трудящихся в области просвещения и воспитания, которые выдвигались на съездах, конференциях и заседаниях ЦК Коммунистической партии Чехословакии.

JOZEF MATEJ

THE COMMUNIST PARTY OF CZECHOSLOVAKIA ON THE SCHOOLS, EDUCATION AND TEACHERS

In the introductory part of his study the author writes about the 55-year history of the Communist Party of Czechoslovakia (CPCz) from its foundation in 1921 up to the present. He underlines the struggle of the CPCz against the capitalist social order under the bourgeois Czechoslovak Republic, in the period of Nazi occupation, and in the first years after liberation. He highlights its care for Socialist construction in Czechoslovakia after the February victory in 1948.

In the main part of his study the author points out that the CPCz, during the 55 years of its existence, has paid great attention to the schools, education and the

teaching profession. In the period of the bourgeois Czechoslovak Republic it exposed the class, anti-progressive and anti-popular character of the bourgeois school and education and campaigned for a uniform state school system; and, especially after the February victory, it devoted itself, with extraordinary care, to building up a Socialist school and education and developing socialist pedagogy. The author shows how progressive demands were voiced at the congresses, conferences and sessions of the Central Committee of the CPCz, expressing the interests of the broad masses of the working population in the field of schools and education.